

Antoni Reginek

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego, Katowice

Śląski modlitewnik – *Skarbiec modlitw i pieśni.* Tradycja i współczesność

„Szczęsna ziemio kościołów, kopalń i kominów,
Szczytna między ziemiami z córek twych i synów,
Śląsko, gniazdo Piastowskie! [...]
Ty święty jesteś wiary przytułek”¹.

„Śpiewaj więc, ludu kochany, dalej twoje prześliczne pieśni pobożne!
Śpiewaj po domach i kościołach! One bowiem świadczą o twojej wierze
i o twojej miłości ku Bogu żywemu!”²

Wstęp

Wyjątkowa okoliczność, jaką jest 90-lecie powrotu Śląska do Macierzy, podsuwa dodatkową motywację do wdzięcznego pochylenia się nad dokonaniem piewców rodzimej kultury religijnej na Górnym Śląsku. W okresie panowania obcych rządów Ślązacy zachowali mowę polską w żywym słowie, w czytaniu i piśmie. Stało się to w dużej mierze za sprawą książek modlitewnych, które często towarzyszyły ludziom wiary przez całe życie, a jednocześnie były ważnym elementem ojcowskiej spuścizny. Do końca XVIII w. na Górnym Śląsku nie było warunków do produkcji jakichkolwiek książek polskich, ale był to teren chętnie odwiedzany przez wędrownych księgarzy. Nierzadko handlowano książkami na odpustach, kiermaszach albo z okazji świąt kościelnych. Bardzo istotny jest fakt dominacji polskiej literatury pobożnościowej, książek modlitewnych przewożonych utartym traktem z Krakowa przez Mikołów, Tarnowskie Góry do Wrocławia

¹ N. Bonczyk, *Góra Chełmska*, wyd. 3, Opole 1985, s. 21.

² K. Hoppe, *Słowo wstępne*, [w:] *Chorał, czyli towarzyszenie organ do książki parafialnej „Droga do Nieba” wydania ks. rady duchownego Ludwika Skowronka proboszcza w Bogucicach, na Górnym Śląsku, oprac. Karol Hoppe, organista i rektor chóru kościelnego, nakładem i drukiem wydawnictwa dzieł katolickich Reinharda Meyera*, Racibórz 1920, s. VI.

i z powrotem³. Za sprawą jezuitów dostarczano dla pątników w sanktuarium piekarskim modlitewniki polskojęzyczne drukowane w licznych nakładach w Opawie i w Sandomierzu. Duże zapotrzebowanie wśród religijnych Ślązaków na książkę modlitewną, zwykle także bogatą w zasób polskich śpiewów kościelnych, sprawiło, że również na tym terenie powstawały oficyny wydawnicze specjalizujące się w tego rodzaju wydaniach. Z początkiem XIX w. działało już na Górnym Śląsku kilka drukarni w Opolu, Raciborzu, Nysie, później w Gliwicach, Lublińcu i Głogówku, a dominowały w nich edycje piśmiennictwa religijnego, zwłaszcza modlitewniki⁴. Niezwykle ważną stała się działalność pisarsko-wydawnicza, również w tym zakresie, takich twórców i propagatorów polskości jak Józef Lompa, Konstanty Damrot, Jan Gajda i Juliusz Ligoń. Oddali oni sprawie polskości Śląska nieprzemijającą przysługę. W dalszym biegu dziejów mnożyły się polskie tytuły zbiorów modlitewnych i pieśniowych wydawanych w drukarniach mikołowskich Tomasza Nowackiego, a później Karola Miarki. Działalność tych drukarzy, jak również Teodora Heneczka w Piekarach, przypada na istotną fazę odradzania się życia duchowego i świadomości narodowej na Górnym Śląsku.

1. Chlubna tradycja wydawnicza

Wśród XIX-wiecznych zbiorów modlitewnych wyróżniał się drukowany z inicjatywy wybitnego proboszcza piekarskiego ks. Alojzego Fiecka *Dostateczny śpiewnik kościelny i domowy* opracowany przez Karola Piekoszowskiego, wydany w 1850 r.⁵. Jego autor, z profesji młynarz, a z zamiłowania zbieracz pieśni, przy redagowaniu śpiewnika wykorzystał materiały śląskie, ale ewidentnie wzbogacił je dodatkowo pieśniami ogólnopolskimi. Śpiewnik ten, w pierwszym wydaniu liczący 522 pieśni, cieszył się wielkim uznaniem wśród odbiorców, był przedrukowywany dziewięć razy w ciągu pół wieku, a wychodził w nakładach po 10 tysięcy

³ Por. O. Słomczyńska, *Książki z kraju J. Lompy, K. Damrota, J. Ligoń*, Opole 1990, s. 152.

⁴ Por. A. Mendykowa, *Dzieje książki polskiej na Śląsku*, Wrocław 1991, s. 355–361.

⁵ Pełny tytuł tego zbioru: *Dostateczny śpiewnik kościelny i domowy wraz z książką modlitewną dla wygody katolików z różnych książek i śpiewników zebrany i ułożony, polecony przez Jego Eminencyą kardynała, xiążęcia biskupa wrocławskiego Melchiora de Diepenbrock i Jaś. Wiel. biskupa z Dyany, sufragana wrocławskiego Daniela Latussek. Nakładem Wydawcy. N. Piekary, drukiem Teodora Heneczka, roku 1850*. Wymowna jest rekomendacja biskupa, z której wynika, że przy redakcji zbioru autora wspierali również duchowni: „Z przyłożeniem się Duchowieństwa Dekanatu Bytomskiego i Tarnowsko-Górskiego. Na żądanie tegoż Duchowieństwa z ochotą polecam ten Śpiewnik naszym Dyecezanom polskiego języka, ponieważ z wszystkich dotychczas istniejących jest najdostateczniejszy, najporządniej ułożony i najwięcej odpowiada duchowym Katolików potrzebom” (s. III).

egzemplarzy⁶. Ważne też stało się zalecenie samego autora odnośnie do doboru melodii, który wyraźnie wskazał na znaczący *Chorał* Józefa Nachbara z 1856 r.⁷. Było to oddziaływanie wzajemne, gdyż we wstępie do zbioru nutowego zapisano wymowną uwagę: „Melodye «Chorału» ułożone są podług porządku pieśni zachowanego w «Dostatecznym Śpiewniku» Karola Piekoszewskiego”⁸. Warto sobie uświadomić, że autor zbioru melodii, Józef Nachbar, oprócz własnej twórczości posłużył się również trzema innymi, śląskimi przekazami źródłowymi – korzystając z bliżej nieznanymi dziś zbiorów Sagego z Rud, Maasego i Winklera z Tarnowic – ale także w zakresie większym z krakowskiego śpiewnika Mioduszewskiego⁹. Równolegle, w południowej części regionu, na terenie Śląska Austriackiego, ukazał się podobny, znaczący zbiór modlitw i pieśni w języku polskim, powszechnie znany jako *Kancjonał* ks. Janusza¹⁰. Autor włączył do współpracy przy redagowaniu zbioru innych księży, a także Karola Miarkę i Józefa Lompę. W efekcie zrealizowano odpowiednik śpiewnika Piekoszowskiego. *Kancjonał* ks. Janusza cieszył się również wielką popularnością, bo do 1905 r. dzieło miało sześć wydań po kilka tysięcy egzemplarzy, a dodatkowo wychodziło jeszcze w przeróbkach autorstwa ks. Jana Żmijki. Imponujący był także zasób pieśniowy, gdyż kancjonał zawierał 436 pieśni i śpiewów. W doborze melodii ks. Janusz odwoływał się do wspomnianego już *Chorału* Nachbara, ale później ukazał się drukiem jeszcze osobny zbiór, wydany anonimowo, z umuzycznieniem kancjonałowych tekstów i harmonicznym opracowaniem pieśni¹¹.

Z początkiem XX w. w dalszym ciągu ukazywały się na Górnym Śląsku kolejne przekazy źródłowe modlitw i pieśni w licznych wydaniach. Do szczególnie

⁶ Por. A. Mendykowa, *Dzieje książki polskiej na Śląsku*, dz. cyt., s. 387.

⁷ *Chorał, czyli dostateczny zbiór melodyi do przeszło 700 pieśni katolickich w języku polskim, ułożony na cztery głosy do grania na organach i śpiewania przez Józefa Nachbar, nauczyciela przy Król. Katol. Seminarium naucz. w Paradyżu, a wydany przez ks. Bernarda Bogedain, radcę rejencyjnego, duchownego i szkolnego w Opolu*, Berlin 1856, druk. W. Moeser.

⁸ *Przedmowa*, [w:] *Chorał...*, dz. cyt. Na s. V. nazwisko twórcy śpiewnika – Piekoszowski – pojawia się czasem również zapisywane jako Piekoszewski.

⁹ *Śpiewnik kościelny, czyli pieśni nabożne z melodyjami w Kościele katolickim używane a dla wygodę kościołów parafijalnych przez x. M. M. Mioduszewskiego Zgrom. XX. Miss. zebrane*, Kraków 1838, Druk. Stanisława Gieszkowskiego.

¹⁰ [Ks. A. Janusz], *Praca codzienna, coroczna i całonocna każdego Chrześciana katolickiego, albo Książka modlitewna i Kancjonał dla katolików, z różnych ksiąg nabożnych i śpiewników zebrana. Za zezwoleniem Najprzewielebniejszego Pasterza naszego Henryka, Księcia Biskupa Wrocławskiego*, Cieszyn 1857, Drukiem Karola Prochaski.

¹¹ *Chorał, czyli zbiór melodyi do kancjonału katolickiego Ks. A. Janusza używanego na Szląsku i w Galicyi, ułożony na cztery głosy do grania na organach i śpiewania*, Lipsk 1873, F. A. Brockhaus.

obszernych należy *Śpiewnik dla ludu katolickiego oraz książka do nabożeństwa ułożona przez organistów z Bytomia Gillara i Hoffmanna* wydany w Bytomiu w 1900 r. nakładem i czcionkami „Katolika”. Dopełnieniem muzycznym tego zbioru modlitw i pieśni stał się *Chorał* Gillara, również opublikowany w Bytomiu w 1903 r.¹². Zbiór ten zawiera 587 śpiewów i pieśni z własnymi melodiami. Kolejnymi ważnymi przekazami śpiewów kościelnych są pięcioczęściowy *Chorał* Tomasza Cieplika wydany w Bytomiu, w latach 1908–1922¹³, a także *Chorał* Karola Hoppego, opublikowany w Raciborzu w 1920 r.¹⁴. Zbiór Hoppego już w swoim tytule wyraźnie odwołuje się do znaczącego modlitewnika *Droga do Nieba*, który od pierwszej swej edycji w 1903 r. cieszył się niezwykle popularnością i stał się z początkiem XX w. najważniejszym zbiorem modlitw i pieśni na Górnym Śląsku¹⁵. Autor tej książki modlitewnej – ks. Ludwik Skowronek (1859–1934), proboszcz parafii Bogucice k. Katowic – wyróżniał się jako aktywny duszpasterz, budowniczy kościołów i wydawca książek modlitewnych. Należał on do tych duchownych, którzy poprzez swoją działalność na wielu płaszczyznach przekształcali oblicze górnośląskiej ziemi. W zakresie pracy redakcyjnej, oprócz licznych wydań *Drogi do nieba* i podobnej wersji modlitewnika *Weg zum Himmel* z przeznaczeniem dla parafian niemieckojęzycznych, przyczynił się do wydania jeszcze kilku innych mniejszych modlitewników. Współpracujący z ks. Skowronkiem Karol Hoppe był wieloletnim, wielce zasłużonym muzykiem kościelnym, związanym ściśle z parafią w Bogucicach, a jego zbiór towarzyszeń organowych wyraźnie odwołuje się do tej społeczności. *Chorał* Hoppego w swym układzie tematycznym i przez zasób ponad 500 pieśni wskazuje na podobieństwo do wspomnianego już zbioru Gillara, przy czym Hoppe

¹² *Zbiór melodyj dla użytku kościelnego i prywatnego zebrał i za pomocą szanownych współpracowników wydał Ryszard Gillar; Rektor śpiewu i organista przy kościele Najśw. Maryi Panny w Bytomiu G.–Śl*, Bytom 1903.

¹³ Poszczególne części *Chorału* obejmują śpiewy na poszczególne okresy roku liturgicznego, a w podtytule zaznaczono, że chodzi o *Zbiór pieśni religijnych ułożony na cztery głosy do grania na organach przez Cieplika, Dyrektora katol. Szkoły dla organistów w Bytomiu*, nakładem T. Cieplika.

¹⁴ Zob. przypis 2.

¹⁵ Modlitewnik pod tym samym tytułem ukazywał się również w Oleśnie, a także poza Śląskiem, ale w innym układzie treściowym, np. w Wilnie, Krakowie, Poznaniu, Pelplinie, Warszawie. Por. H. Sobeczko, *Pierwsze wydanie modlitewnika „Droga do Nieba” na tle ówczesnej literatury dewocyjnej i jego kolejne redakcje*, [w:] *Stulecie „Drogi do Nieba” ks. Ludwika Skowronka. Sympozja 52*, red. R. Pierskała, Opole 2003, s. 49. Publikacja ta, jako owoc sesji naukowej zorganizowanej w maju 2003 r. w Głuchołazach i Opolu z okazji setnej rocznicy wydania *Drogi do nieba*, prezentuje interesujące materiały na temat modlitewnika i śpiewnika ks. Ludwika Skowronka.

umieszcza większą liczbę zwrotek harmonizowanych pieśni¹⁶. *Chorały* Gillara, Ciepłika i Hoppego stanowią swoistą dokumentację śpiewów polskojęzycznych na Górnym Śląsku. Wskazują one na przekaz tradycji ogólnopolskiej, reprezentowanej głównie przez zbiory krakowskie, ale znaczna część repertuaru to przekaz tradycji lokalnej, o równie dużej wartości historycznej¹⁷.

2. Geneza *Skarbca modlitw i pieśni*

Po uzyskaniu narodowej niepodległości, wraz z powstaniem nowej diecezji katowickiej w 1925 r., zrodziła się myśl opracowania nowego zbioru modlitw i pieśni. W uzasadnieniu takiego wyodrębnienia i zarazem oddzielenia się od dotychczas obowiązującego modlitewnika *Droga do nieba* podawano różne racje, w tym również odwoływano się do wymogów bardziej liturgicznego ukształtowania pobożności wiernych, wysuwano też kwestie dotyczące poprawności językowej. Wydaje się jednak, że były to tłumaczenia drugorzędne, może bardziej chodziło o potrzeby integracyjne nowej diecezji, a jednocześnie doświadczano obiektywnych trudności ze sprowadzaniem *Drogi do nieba*¹⁸. Twórca tego modlitewnika, ks. Ludwik Skowronek, przebywał już wówczas na emeryturze w klasztorze siostr urszulanek w Głuchołazach i nie został zaangażowany do nowego zespołu redakcyjnego, ale znalazł się w nim jego bliski współpracownik, wikariusz z parafii bogucickiej, a późniejszy proboszcz piekarski, ks. prałat Wawrzyniec Pucher. Właściwym pomysłodawcą opracowania nowego zbioru modlitw i pieśni był ks. Teofil Bromboszcz (1886–1937), późniejszy biskup sufragan katowicki. To z jego inicjatywy

¹⁶ Por. J. Chudalla, *Wartości historyczne i liturgiczne chorałów organowych wydawanych w języku polskim na Górnym Śląsku w XIX i początkach XX wieku*, [w:] *Kształcenie muzyków kościelnych na Śląsku*, red. R. Pośpiech, J. Tarliński, Opole 1977, s. 186–187; R. Pośpiech, *Towarzystwa organowe do pieśni z „Drogi do nieba / Weg zum Himmel” ks. Ludwika Skowronka*, [w:] *Stulecie „Drogi do Nieba”...*, dz. cyt., s. 105–109.

¹⁷ Chodzi tu, przykładowo, o następujące zbiory śpiewów kościelnych: *Melodye do Pieśni znajdujących się w Książce modlitewney dla ludu polskiego ułożone przez F. Kotzolta a drukowane przez G. Manjacka*, Prusków 1823; *Śpiewnik Powszedni z dowodzącemi składami czyli Melodie i Cancyonat zawierając w sobie Pieśni na potrzebę podczas nabożeństw w kościele dla polskiego ludu katolickiego ułożony przez E. F. Muthwillla*, Głogówek 1847, nakładem Henryka Handla; *Wybór szczególniejszych pieśni kościelnych ułożonych do śpiewania na cztery równe głosy [...]*, wydał Teod. Kiewicz, Głogówek 1872, nakładem Henryka Handla.

¹⁸ Por. I. Mierzwa, *Działalność wydawnicza diecezji katowickiej w pierwszym pięćdziesięcioleciu jej istnienia*, „*Nasza Przeszłość*”, 44 (1975), s. 128. Z krytyczną opinią na temat polszczyzny *Drogi do nieba* polemizuje m.in. K. Worbs w swej pracy pt. *Modlitewnik górnośląski „Droga do Nieba” księdza Ludwika Skowronka. Studium historyczno-pastoralne*, Lublin 1988, s. 135 (mps BKUL).

powstała specjalna komisja redakcyjna w składzie: ks. Jan Kapica, ks. Józef Kubis, ks. Alojzy Koziłek i wspomniany ks. Wawrzyniec Pucher. Grupa pracująca pod kierunkiem ks. Puchra przystąpiła do opracowania nowego modlitewnika, który miał zastąpić przestarzałą, zdaniem niektórych, *Drogę do nieba*¹⁹. Nowy modlitewnik ukazał się po raz pierwszy w 1933 r. nakładem i drukiem Księgarni i Drukarni Katolickiej SA w Katowicach, pod następującym tytułem: *Skarbiec Modlitw i Pieśni. Książka diecezjalna do Nabożeństwa dla katolika każdego stanu i wieku wydana z polecenia J. E. Ks. Biskupa Stanisława Adamskiego przez grono Księży Diecezji Katowickiej*. Biskup katowicki zaapelował też do wiernych o pozytywne przyjęcie nowego zbioru modlitw i pieśni:

Polecając go moim kochanym diecezjanom, pragnę, aby „Skarbiec” stał się wszystkim prawdziwie skarbnicą świętych myśli i źródłem pomocy do uświęcenia dusz²⁰.

W kolejnych latach ukazywały się zamiennie wydania w czterech wielkościach nieco skrócone albo też objętościowo obszerniejsze, z racji większego druku z przeznaczeniem dla osób o słabszym wzroku. Sukcesywnie miały miejsce dalsze edycje, a zbiór stał się odtąd najważniejszym modlitewnikiem diecezji katowickiej²¹. Napisany przez księży liturgistów, pragnących dać wiernym książkę modlitewną dostosowaną do ówczesnych potrzeb, *Skarbiec* uwzględniał aktualne rozporządzenia i wskazania św. Kongregacji Obrzędów w Rzymie, stał się też środkiem oddziaływania duszpasterskiego, budował wspólnotę diecezjalną oraz integrował wszystkich mieszkańców Śląska. Natomiast *Droga do nieba* była nadal wydawana równolegle, zaspokajała potrzeby duszpasterstwa dwujęzycznego głównie wiernych w dawnej niemieckiej części Górnego Śląska, po II wojnie światowej przyjęła znaczenie pierwszoplanowego zbioru modlitw i pieśni w diecezji opolskiej. Obydwa przekazy źródłowe w swej dotychczasowej historii doczekały się znaczącej liczby wydań, świadczących o niebywałej popularności i randze tych modlitewników. W literaturze przedmiotu wspomina się o kilkunastu edycjach *Drogi do nieba* przed 1945 r. i prawie 60 wydaniach powojennych²² oraz około 40

¹⁹ J. Myszor, *Historia diecezji katowickiej*, Katowice 1999, s. 179, 180.

²⁰ Pismo bp Stanisława Adamskiego z dnia 26.02.1933 r. Podają za: B. Szczykała, *Działalność Księgarni i Drukarni Katolickiej (1925–1946) oraz Księgarni św. Jacka (1946–1990) w Katowicach. Zarys monograficzny*, Katowice 1993, s. 53 (mps BFiUŚ).

²¹ Por. J. Myszor, *Historia diecezji katowickiej*, dz. cyt., s. 227.

²² Nie da się ustalić ich dokładnej liczby, jak i wysokości nakładów, gdyż w edycjach modlitewnika nie zawsze podawano informacje o kolejności wydań. Por. H. Sobeczko, *Pierwsze wy-*

edycjach *Skarbca modlitw i pieśni*²³. Można z całym przekonaniem stwierdzić, że w minionym wieku na Górnym Śląsku właśnie te dwa zbiory na stałe zadomowiły się w śląskich rodzinach, stając się pomocą w uczestnictwie w liturgii, nabożeństwach, codziennej modlitwie, wspólnym śpiewie, a także w nauce katechizmu. W kolejnych edycjach siłą rzeczy zmieniały się składy redakcyjne, jak również i modyfikowano samą koncepcję zbioru. W historii edycji *Skarbca* na szczególną uwagę zasługuje wprowadzenie osobnych modlitewników dla dzieci pod nazwą *Skarbczyk modlitw i pieśni*, wydanie Kurii Diecezjalnej w 1956 r. Zbiór ukazał się pod redakcją ks. Alojzego Siemienika i zawierał także ilustracje Danuty Skawińskiej-Osikowskiej. W sumie do 1984 r. ukazały się 33 wydania *Skarbczyka*²⁴. Dużą popularnością cieszył się także *Skarbiec modlitw i pieśni*, wydanie D, z przeznaczeniem dla młodzieży. Pierwsza edycja tego zbioru ukazała się w 1957 r. jako wydanie skrócone z objaśnieniami. W redakcji zbioru od 1959 r. współpracowali ks. Stanisław Szymecki, ks. Remigiusz Sobański, ks. Czesław Mąka, a pod względem graficznym Irena Binder. Domeną kolejnych zbiorów było stałe wzbogacanie zasobu modlitw i pieśni o nowe utwory.

Wśród XX-wiecznych edycji ważną rolę odegrał *Skarbiec modlitw i pieśni* opracowany przez Archidiecezjalną Komisję Liturgiczną w Katowicach pod przewodnictwem ks. Stefana Cichego i wydany w Księgarni św. Jacka w Katowicach w 1994 r. W słowie wstępnym do tego modlitewnika arcybiskup katowicki Damian Zimoń zaznaczył, że jest on przeznaczony dla dorosłych, młodzieży i dzieci i ma towarzyszyć człowiekowi wiary przez całe życie. Tym samym uległa zmianie koncepcja zbioru – *Skarbiec* stał się bardziej uniwersalnym modlitewnikiem, uwzględniającym również postulaty odnowy posoborowej i proponujący w tym duchu utrzymany repertuar śpiewów. Sam zasób repertuaru pieśniowego był owocem ogólnodiecezjalnej konsultacji w formie ankiety rozprawdzonej w parafiach, ale ze względu na założenia redakcyjne, by proporcjonalnie wyrównać objętość zasadniczych działów modlitewnika, pewne pieśni zostały pominięte, a włączone do przygotowywanego sukcesywnie osobnego zbioru śpiewów i pieśni. Właśnie ta edycja *Skarbca* z 1994 r. stała u podstaw opracowania *Śpiewnika archidiecezji katowickiej*, który wydano w Księgarni św. Jacka w Katowicach w r. 2000 dla uczczenia wielkiego Jubileuszu oraz z okazji 75-lecia powstania archidiecezji katowickiej i Wydawnictwa Księgarni

danie..., s. 49–50. Jedno z nowszych wydań *Drogi do nieba* z nutami, z 2006 r., oznaczono jako 56 (w klasyfikacji po 1945 r.).

²³ Na podstawie szczegółowych zestawień w przytaczanej już pracy B. Szczykały, *Działalność Księgarni i Drukarni Katolickiej...*, dz. cyt., s. 126–190.

²⁴ Zob. tamże, s. 190.

św. Jacka²⁵. W poszczególnych pieśniach jako wiodącą objętość przyjęto trzy strofy tekstu, natomiast w stosunku do zasobu pieśni w *Skarbcu* zwiększono nieco liczbę zwrotek w śpiewach procesyjnych, a również tam, gdzie kolejne strofy stanowią pewną logicznie zwartą całość²⁶. Sukcesywnie podjęto również pracę nad nowym towarzyszeniem organowym, którego trzy tomy pod tytułem *Chorał Śląski* ukazały się w latach 2003–2011 i odnoszą się ściśle do wcześniej wydanego śpiewnika, uwzględniając ten sam układ, repertuar i stosując taką samą numerację utworów.

3. Nowy projekt – *Skarbiec pieśni kościelnych*

Aby wyjść naprzeciw zapotrzebowaniom duszpasterzy zatroskanych o większą aktywność wiernych podczas liturgii i w celu objęcia szerszego kręgu odbiorców, zainicjowano w wydawnictwie św. Jacka w Katowicach projekt opracowania osobnego zbioru samych tekstów pieśni pt. *Skarbiec pieśni kościelnych*²⁷. Proponowany zbiór został pomyślany jako pomoc „w większym niż dotąd upowszechnieniu repertuaru pieśniowego, prezentowanego wcześniej w *Śpiewniku archidiecezji katowickiej z nutami*”²⁸. Swoją formą nawiązuje on w pewnym sensie do dawnych drukowanych kancjonałów, które przeważnie zawierały same teksty, a przecież dla wielu pokoleń stanowiły wzorzec i pomoc w pielęgnowaniu pieśni sakralnych, stając się źródłem duchowego pokrzepienia. Pierwsze wydanie *Skarbca pieśni kościelnych* ukazało się w 2004 r., ale w związku z dużym powodzeniem tej edycji w ramach prac tego samego wydawnictwa podjęto inicjatywę kolejnych dodruków, w celu rozprowadzenia śpiewnika w licznych parafiach archidiecezji. W popularyzacji takiej praktyki duszpasterskiej pomogły wypróbowane wzorce z kościołów na zachodzie Europy, a także model z powodzeniem realizowany w świątyniach ewangelickich. W ramach tak utrwalonej praktyki śpiewniki z nutami lub zbiory samych tekstów pieśniowych są zwykle łatwo dostępne dla wiernych zgromadzonych w kościele, a umieszczone w widocznym miejscu tablice elektroniczne wskazują numer wykonywanej pieśni. W koncepcji redakcyjnej wspomnianych tu zbiorów śpiewów istotne znaczenie ma korelacja polegająca na podtrzymywaniu zasadniczej ich struktury i zachowaniu tej samej numeracji

²⁵ *Śpiewnik archidiecezji katowickiej*, zebrał i oprac. A. Reginek, przy współpracy redakcyjnej Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Sakralnej, Katowice 2000, następne wydanie ukazało się pod bardziej uniwersalnym tytułem: *Śpiewnik kościelny*, Katowice 2002.

²⁶ Por. A. Reginek, *Od redakcji*, [w:] *Śpiewnik...*, dz. cyt., s. VIII.

²⁷ *Skarbiec pieśni kościelnych*, oprac. i red. A. Reginek, wyd. 1, Katowice 2004.

²⁸ Fragment *Przedmowy*, [w:] *Skarbiec pieśni...*, dz. cyt., s. V.

pieśni, co pomaga też w zachowaniu ciągłości żywej tradycji. Zasób pieśni (nr 1–657) obejmuje zarówno śpiewy dawne, tradycyjne, jak i śpiewy nowe, wprowadzone w duchu liturgicznych zmian posoborowych. W tych utworach starano się uwzględnić wersje tekstowe proponowane przez *Śpiewnik liturgiczny* (Lublin 1991) zalecony jako pewien wzorzec śpiewów w zakresie ogólnopolskim. W celu uszanowania tradycji pieśniowej w wymiarze diecezjalnym, czy nieco szerzej w wymiarze śląskim, przyznano jej pierwszeństwo przy wyborze wersji tekstowej, opierając się w sposób zasadniczy na omawianym już *Skarbcu modlitw i pieśni*, edycji z 1994 r. W doborze repertuarowym nie dało się uwzględnić tradycji lokalnych, o stosunkowo wąskim zasięgu, a odznaczających się wyraźnie odrębną wersją tekstu. Pominięto też pewne śpiewy przestarzałe, które wyszły z użycia m.in. z powodu niezrozumiałych już dziś tekstów, niektóre zaś pieśni skrócono o zwrotki nieprzydatne w liturgii. Aby ocalić od zapomnienia popularne na Śląsku pieśni mszalne, zachowano niektóre z nich, dokonując zgodnie z wymogami odnowionej liturgii pewnego wyboru zwrotek przeznaczonych na poszczególne części zmienne mszy św. Pozostawiono też pewne działy śpiewów związanych z *Ordinarium Missae*, z liturgią niesporów oraz modlitwy i śpiewy najważniejszych i popularnych nabożeństw. Dla podkreślenia łączności z Kościołem powszechnym i pielęgnowania chorału gregoriańskiego zachowano wybrane śpiewy w języku łacińskim. Specjalnie zastosowana przerwa w numeracji pieśni – między nr 658 a 700 – umożliwiła zamieszczanie w tym miejscu nowych utworów w kolejnych wydaniach. W dodatkowym dziale, obejmującym 60 tytułów, zaproponowano niektóre śpiewy pozaliturgiczne z przeznaczeniem na modlitewne spotkania i pielgrzymki. Decydująca idea upowszechnienia nowego zbioru *Skarbca pieśni kościelnych* pozostaje wciąż ta sama – ma on stanowić pomoc w ożywieniu zgromadzeń liturgicznych i przyczyniać się do utrwalenia tradycji pięknego śpiewu ku chwale Bożej i pocieszeniu ludzkich serc²⁹.

Wprowadzenie nowego projektu w postaci osobnego zbioru pieśni kościelnych nie spowodowało zaprzestania kolejnych edycji wcześniejszego modlitewnika. Zasłużony *Skarbiec modlitw i pieśni*, obecnie drukowany w Finlandii (Drukarnia St. Michel Print) na niezwykle cienkim i wytrzymałym papierze, pozostaje wciąż bliską książką modlitewną dla dorosłych, młodzieży i dzieci. Wydawany w formie książki modlitewnej dla dzieci pierwszokomunijnych ze specjalnym nadrukiem „Pamiętka Pierwszej Komunii Świętej”, dla nowożeńców – z nadrukiem „Pamiętka ślubu” albo też w wersji z większym drukiem dla osób o słabym wzroku, stanowi wciąż ważną ofertę oficyny wydawniczej Księgarni św. Jacka.

²⁹ *Przedmowa*, [w:] *Skarbiec pieśni...*, dz. cyt., s. VIII–IX.

Zakończenie

Repertuar śpiewów kościelnych na Górnym Śląsku w okresie odnowy posoborowej stanowi odzwierciedlenie nowej twórczości liturgicznej, ale wskazuje także na praktykę stałego podtrzymywania określonego kanonu dawnych śpiewów. Porównanie repertuaru pieśniowego dwóch znaczących zbiorów: *Drogi do nieba* i *Skarbca modlitw i pieśni* potwierdza aktualne funkcjonowanie pewnego zasobu śpiewów identycznych, zarówno w warstwie tekstowej, jak i melodycznej. Można w tym wypadku mówić o utrwalonej tradycji pieśni kościelnych na Śląsku. Daje się również zauważyć pewne zróżnicowanie będące wynikiem silniejszego oddziaływania jednego czy drugiego zbioru, odrębności lokalnych lub diecezjalnych. Ta wariabilność zaznacza się w tekstach pieśni, jak i w melodiach, a zakres odrębności jest najbardziej zauważalny w grupie pieśni mszalnych, także kolęd, natomiast znacznie mniejszy w dziale pieśni adwentowych i eucharystycznych³⁰. Historycznie utrwaliła się tradycja większego oddziaływania *Drogi do nieba* w diecezji opolskiej i gliwickiej, natomiast *Skarbca* w archidiecezji katowickiej. W niektórych wspólnotach parafialnych, zwłaszcza w parafiach na pograniczu diecezji, te tradycje się zazębiają i dominuje wówczas większe przywiązanie do konkretnej wersji czy tekstowej, czy melodycznej. Nowe utwory zamieszczane we współczesnych edycjach zbiorów pieśniowych bazują w większym stopniu na tekstach biblijnych i liturgicznych, a od strony muzycznej preferują struktury psalmodyczne, responsoryjne i dialogowane. W praktyce wykonawczej wymaga to częstszego udziału scholi lub chóru albo też wprowadzenia posługi liturgicznej kantora. Odnowiona liturgia i stosowane podczas niej nowe śpiewy, wyraźnie nawiązujące do tematyki dnia liturgicznego, także w formie śpiewów naprzemiennych stanowią wdzięczne pole udziału zespołu śpiewaczego. Wszystkie wprowadzane pomoce w formie zbiorów pieśni z nutami czy z samymi tylko tekstami, coraz częściej także praktykowana prezentacja tekstów pieśni na ekranie to kolejne próby stałego ubogacania repertuaru pieśniowego nie tylko w świątyniach na Śląsku, ale także w zasięgu ogólnopolskim. Owocem tych wysiłków powinna stać się większa aktywność wiernych w śpiewie liturgicznym, pogłębiającym jedność serc i ułatwiającym wznoszenie się modlitewnej myśli ku Bogu.

³⁰ Por. P. Borowiak, *Repertuar pieśni kościelnych w modlitewnikach śląskich „Droga do nieba” i „Skarbca modlitw i pieśni”*. Studium porównawcze, Katowice 2012, s. 127 (mps w BWT UŚ).

***Silesian Prayer Book* – The Treasure of Prayers and Songs. Tradition and Modernity**

It has been largely prayer books which helped to preserve faith and Polish culture in the Upper Silesia, Poland, as they often accompanied people throughout their entire lives. A considerable number of Polish sacred songs can be found amongst the Silesian collections of prayers and chants dated from the turn of the 19th and 20th centuries. They were mainly chorale books with lyrics, but also music scores in the form of pipe organ accompaniments. Since the beginning of the 20th c. there were two Upper-Silesian prayer books which gained widespread popularity: *Droga do nieba* (*Way to Heaven*) and *Skarbiec modlitw i pieśni* (*The Treasure of Prayers and Songs*), published in numerous editions, including those targeted exclusively at children and youth, and at the poor-sighted readers. On the occasion of the great jubilee of 2000 the collection of sacred songs with scores was published under the title *Śpiewnik archidiecezji katowickiej* (*The Song Book of the Katowice Archdiocese*). It was completed by a collection of organ accompaniments, *Chorał Śląski* (*The Silesian Chorale*) in a similar arrangement. So as to popularise more widely the repertoires of songs, the Katowice Publishing House of Księgarnia Św. Jacka developed a project releasing a collection of sole lyrics to songs, *Skarbiec pieśni kościelnych* (*The Treasure of Sacred Songs*). All editorial attempts so far, to have been aimed at enlivening liturgical gatherings, have greatly contributed to continuing the glorious tradition of the sacred singing in Silesia.